

Ajdyn BALAJEV
doktor historických věd

Počátky Karabašského konfliktu

*V podmínkách nečinnosti ústřed-
ních orgánů (vlády SSSR) narůstal
v Ázerbájdžánu počet lidových mítinků.
Baku, rok 1989*

Za začátek současného karabašského konfliktu se formálně považuje únor roku 1988, poněvadž právě 21. února 1988 zasedání oblastního Sovětu Náhorně-Karabašské autonomní oblasti (NKAO) Ázerbájdžánské SSR¹ schválilo rozhodnutí o jejím vystoupení ze svazku s Ázerbájdžánem a připojení k Arménské SSR. Tomuto rozhodnutí však předcházela rozsáhlá přípravná činnost, kterou se v průběhu několika desetiletí zabývaly arménské nacionalistické organizace v čele s politickou stranou „Dašnakcutjun“. **Od počátku svého založení v roce 1890 tato strana vznášela územní nároky na ázerbájdžánskou půdu, v první řadě na Nachičevan a náhorní část Karabachu,** které se podle plánu strategií strany „Dašnakcutjun“ měly stát součástí nechvalně proslulé „Veliké Arménie od moře k moři“.

Od té doby dašnakští aktivisté ani na okamžik neustali ve své činnosti zaměřené na realizaci těchto bláznivých plánů. Dokonce i v období vlády sovětského totalitního režimu, kdy veškerá společensko-politická sféra SSSR byla pod přísnou kontrolou sovětského stranického systému, se Arménům dařilo pokračovat v podvrtné činnosti týkající se územní celistvosti Ázerbájdžánu. Nutno podotknout, že v době sovětské vlády arménská strana 45krát nastolila před sovětským vedením otázku o připojení Karabachu a Nachičevanu k Arménii (1, str. 30).

K aktivizaci činnosti arménských organizací plánujících odtržení původně ázerbájdžánské území došlo zejména v 60. letech 20. století. Zčásti to bylo spojeno s krátkým obdobím „oteplování“ v éře Nikity Chruščova, které přispělo k určitému zmírnění politického režimu v SSSR a vytvořilo tak jisté možnosti pro rozvoj aktivit arménských nacionalistických organizací. **Nicméně klíčovou úlohu v jejich aktivizaci nepochybně sehrály dalekosáhlé plány sovětského vedení.** Jde o to, že určité kruhy kremelského vedení byly mimořádně zainteresovány na využívání arménské diaspory v řadě zemí světa jako „páté kolony“ sovětského režimu. Na oplátku byly pak připraveny přistoupit na určitou shovívavost vůči Arménům v SSSR. Usnesení o uskutečnění tzv. „repatriace“ Arménů žijících v zahraničí do SSSR (2, str. 417), které bylo schváleno sovětskou vládou v srpnu 1961, se stalo prvním krokem v tomto směru. Vzápětí poté sovětské vedení souhlasilo s faktickou legalizací (v SSSR) vykonstruované „arménské genocidy“. Přinejmenším v 60. letech 20. století Arméni získali naprostou svobodu týkající se propagandy a šíření nesmyslných myšlenek o „arménské genocidě“, což jim v roce 1965 umožnilo oslavit na státní úrovni a s velkou pompou 50. výročí známých událostí roku 1915, k nimž došlo v Osmanské říši.

Počínaje 60. léty 20. století došlo také k významnému rozšíření styků mezi Arménskou SSR a Armény žijící-

mi v zahraničí, což vytvořilo další možnosti pro **průnik ultranacionalistických idejí arménské diaspory do SSSR. Všechny tyto jevy napomáhaly posilování nacionalistické hysterie nejen v samotné tehdejší sovětské Arménii, ale i v prostředí arménské diaspory.** Například arménští lídři stále více věřili v uskutečnitelnost svých plánů na odtržení nových ázerbájdžánských území. Není divu, že právě v 60. letech 20. století docházelo k četným pokusům o zavedení arménské kontroly jak nad náhorní částí Karabachu, tak i nad Nachičevanem. V této době vedení Arménské SSR začalo na všesvazových fórech stále otevřeněji a častěji vyhlášovat své nároky na náhorní část Karabachu (3, str. 438).

Současně pak vedení Arménie iniciovalo a organizovalo četné petice zasílané sovětskému vedení s požadavkem opětovného začlenění Karabachu a Nachičevanu pod správu Jerevanu. Kromě toho v průběhu 60. let 20. století byly v Karabachu za podpory Jerevanu mnohokrát vyprovokovány nepokoje s požadavkem připojení tohoto ázerbájdžánské regionu k Arménii. Během těchto nepokojů bylo poškozenou stranou zpravidla poškozeno ázerbájdžánské obyvatelstvo (3, str. 438).

Arménie dodávala do Karabachu zbraně, vybavení a nacionalistickou literaturu

1. Sovětské socialistické republiky (poznámka překladatelky)

Ústřední orgány v Moskvě se tvářily, že problém ázerbájdžánských uprchlíků neexistuje

V tomto kontextu bylo stěží možné považovat za náhodu i tu skutečnost, že právě k tomuto období se vztahují podstatné změny v politické linii strany „Dašnakcutjun“. Je dobře známo, že do poloviny 60. let byla tato strana ve své činnosti orientována silně protisovětsky. Nicméně od poloviny 60. let lze v její činnosti pozorovat postupný odklon od této orientace. Nakonec, a to v roce 1967 na 19. sjezdu strany „Dašnakcutjun“, se tato **strana v oficiálním prohlášení definitivně zřekla protisovětské činnosti (4), což svědčí o existenci tajných dohod mezi ní a sovětským vedením.** Zřeknutí se protisovětské činnosti bylo v určitém smyslu výrazem „vděčnosti“ strany „Dašnakcutjun“, kterou tak projevila kremelskému vedení za podporu myšlenky tzv. „arménské genocidy“.

Nový směr v činnosti strany „Dašnakcutjun“ byl definitivně vytyčen na 20. sjezdu v roce 1972 ve Vídni. V dokumentech schválených na tomto sjezdu, v nichž byly zdůrazňovány „principy nacionalismu, socialismu a revolučnosti“, vyhlásila tato strana za svůj hlavní cíl „zachování národa a vytvoření podmínek pro jeho rozvoj“. Podle ujišťování lídrů strany „Dašnakcutjun“ znamenalo dosažení tohoto cíle **„vytvoření svobodné, nezávislé jednotné Arménie v hranicích vytyčených prezidentem USA W. Wilsonem, k níž budou připojena území Náhorního Karabachu a Nachičevanu“ (4).**

Zároveň je potřeba vzít do úvahy, že strana „Dašnakcutjun“ působila v zahraničí nejen jako čistě politická organizace, ale disponovala i rozsáhlou sítí vzdělávacích a kulturních zařízení – školami všeho druhu, divadly, kulturními a výzkumnými středisky, tiskovinami. Bez ohledu na to, že jen malá část arménské diaspory patřila k členům strany „Dašnakcutjun“ (okolo 20 tisíc osob), tato strana díky svému ohromnému vlivu prosazovanému prostřednictvím církve, charitativních, mládežnických, ženských, kulturních, vzdělávacích a skautských organizací, **cílevědomě vychovávala mladé Armény, jednu generaci za druhou, v tradicích nenávisti vůči sousedním národům, v první řadě vůči Turkům a Ázerbájdžáncům (5).**

Vzhledem k tomu, že **Armény byli jedinou národností v SSSR, jejíž zástupci měli možnost udržovat prakticky bez překážek kontakty s Armény žijícími v zahraničí, tato nacionalistická propaganda strany „Dašnakcutjun“ snadno pronikala i do sovětské Arménie, podněcovala a podporovala v arménské společnosti expanzionistické nálady ohledně ázerbájdžánských území.**

A to tím více, že příslušná činnost se odehrávala i v samotné sovětské Arménii. Byla do ní zapojena značná část arménské inteligence, která si nenechávala ujít žádnou příležitost k prohlašování náhorní části Karabachu a Nachičevanu za „prapůvodní arménskou půdu“. V této souvislosti stačí připomenout početné výtvary,

tzv. „miacuma“ (připojení Karabachu k Arménii), které ideologové S. Kaputikjan a Z. Balajan vydali v 60.-80. letech 20. století. Tito trapní badatelé v nich „dokazovali“, že Karabach a Nachičevan patří Arménům. Uvedené výmysly se dostaly i do vysokoškolských publikací, kde byl Karabach a Nachičevan nepodloženě prohlašován za „část historické Arménie“ (6). Přitom v SSSR byly tvrdě potlačovány všechny pokusy zástupců ázerbájdžánské inteligence o demaskování výmyslů arménských „výzkumníků“. Na tomto křiklavém příkladu lze demonstrovat „dvojitý metr“ sovětského vedení, který uplatňovalo vůči národům jižního Kavkazu.

Hovoříme-li o počátcích současného karabašského konfliktu, nelze opomenout i tu skutečnost, že v **60.-80. letech minulého století měla strana „Dašnakcutjun“ v řadě zemí světa široce rozvětvenou síť vojensko-sportovních organizací, do jejichž činnosti byly zapojeny desítky tisíc arménských chlapců (5). Intenzivně se v nich připravovali bojovníci pro vojenské formace strany, kteří se následně aktivně zapojili do války v Karabachu.** V této souvislosti není divu, že už na začátku karabašského konfliktu na konci 80. let 20. století arménská strana, na rozdíl od Ázerbájdžánců, disponovala dobře vybudovanou vojenskou strukturou.

Většina členů těchto struktur měla na začátku karabašského konfliktu již značné bojové zkušenosti získané díky účasti na teroristických akcích proti tureckým diplomatům, k nimž došlo v 70.-80. letech 20. století v mnoha zemích Evropy a Ameriky. Jenom v letech 1975 až 1985 Arméni uskutečnili proti tureckým diplomatům více než 200 teroristických akcí (4). Zároveň s odstraněním „železné opony“ a v důsledku perestrojky se mnozí dašnakští emisáři a bojovníci nejdříve nahrnuli do Arménské SSR, a posléze do regionů Ázerbájdžánské SSR osídlených Armény.

Bezprostředním signálem k zahájení realizace plánů na územní rozšíření Arménie na úkor půdy patříčí

Mítink v Baku. Podle nápisů na plakátech lidé stále věřili, že ústřední orgány v Moskvě budou řešit karabašský problém

Ústřední orgány v Moskvě se tvářily, že problém ázerbájdžánských uprchlíků neexistuje

Ázerbájdžánu byla usnesení 23. sjezdu strany „Dašnakcutjun“, který se konal v roce 1985 v hlavním městě Řecká Aténách. Lídři této strany již tušili blížící se rozpad SSSR a usoudili, že pro ně nastal vhodný okamžik.

Jako zajímavost je třeba uvést, že program 23. sjezdu strany „Dašnakcutjun“ měl jediný bod: Rozšíření území Arménie. Jak potvrzuje gruzínský badatel Guram Mandžgaladze, na sjezdu se vůbec neprojednávala otázka rozšíření území směrem na tureckou stranu. Pouze v jedné věci se delegáti sjezdu nemohli shodnout – v kterém směru začít rozšiřovat arménské území, zda na sever (Ázerbájdžán) nebo na západ (Gruzie). Po dlouhých diskusích bylo s převahou pouze jednoho hlasu rozhodnuto začít invazi směrem na Karabach (Ázerbájdžán) (7, str. 18-19).

Usnesení 23. sjezdu strany „Dašnakcutjun“ se stala vodítkem pro běh dalších událostí. Zpočátku aktivně zapůsobily petiční kampaně. Například na začátku období perestrojky byl Kreml „zavalen“ nesčíslnými výzvami Arménů obsahujícími požadavek připojení Náhorního Karabachu a Nachičevanu k Arménii. Konkrétně petice sestavená v srpnu 1987 arménskou Akademií věd obsahovala žádost o připojení nejenom území Náhorního Karabachu, ale i Nachičevanu k Arménské SSR (3, str. 438-439). Armény přitom nijak neznepokojovala skutečnost, že podle výsledků všesvazového sčítání obyvatelstva v roce 1979 tvořili Ázerbájdžánci 97 % obyvatel Nachičevanu, a Arméni jenom 1,4 % (8, str. 126).

Právě léto roku 1987 lze považovat za výchozí bod, od něhož se začal odvíjet současný karabašský konflikt, poněvadž tehdy se tisíce Arménů podepsaly pod obdobné petice. Přitom kampaně zaměřené na sběr podpisů se uskutečňovaly nejenom mezi arménským obyvatelstvem v NKAO, ale i v ostatních regionech Ázerbájdžánské SSR. V podstatě se tyto kampaně staly otevřenou propagandou idejí „miacuma“ mezi občany

Ústřední orgány v Moskvě se tvářily, že problém ázerbájdžánských uprchlíků neexistuje

Ázerbájdžánu arménské národnosti. Vedení Ázerbájdžánské SSR tyto aktivity zcela tolerovalo, což ještě více posilovalo přesvědčení Arménů o možnosti odtržení ázerbájdžánských území, a navíc je to povzbudilo k otevřené konfrontaci v únoru 1988.

Arménská strana tedy byla jak po stránce politické a informačně-propagandistické, tak i po stránce vojenské důkladně připravena rozpoutat karabašský konflikt. Konflikt, který začal v Karabachu, zastihl drtivou většinu Ázerbájdžánců na rozdíl od Arménů zcela nepřipravených, poněvadž informacemi o expanzionistických plánech arménských nacionalistických organizací disponovalo v této době pouze vedení Ázerbájdžánu. A toto vedení zachovávalo neotřesitelný klid dokonce i poté, co všichni ostatní byli plně přesvědčeni o nevyhnutelnosti konfliktu. Díky tomuto vývoji získala arménská strana důležité výhody, které dokázala maximálně a obratně využít během válečných událostí v Karabachu v letech 1988-1994.

Nicméně není zapotřebí přeceňovat dočasnou úspechy arménské strany při uskutečňování expanzionistických plánů týkajících se ázerbájdžánských území, protože taková politika nepřinese Jerevanu v konečném důsledku žádný zisk. **Dlouhodobé řešení stávajících problémů je možné jedině na základě přátelského a konstruktivního dialogu se sousedy.** V opačném případě dočasná výhoda, kterou Arméni získali v počáteční etapě karabašského konfliktu, dříve či později zanikne, tak jako se v poušti rozplyne fata morgána. Co se týče perspektiv vytvoření „Veliké Arménie“, k tomu

gruzínský historik oprávněně podotýká, že šance na její vznik jsou asi stejné jako možnost, že se hlavním městem tohoto virtuálního státu stane Sankt-Petěrburg (7, str. 20). ❁

Literatura

1. Шевякин А.П.. Загадка гибели СССР. История заговоров и предательств. М., 2004.
2. История армянского народа с древнейших времен до наших дней. Ереван, 1980.
3. Сванте Корнелл. Конфликт в Карабахе: динамика и перспективы решения. – В кн.: Азербайджан и Россия: общества и государства. М., 2001.
4. <http://forum.aztop.com/lofiversion/index.php/t8722.html>.
5. <http://forum.hayastan.com/lofiversion/index.php/t9888.html>.
6. См.: История армянского народа с древнейших времен до наших дней. Ереван, 1980.
7. Манджгаладзе Г. Военный конфликт между Грузией и Арменией в 1918 году и сегодняшнее состояние. – В кн.: Армяноязычное население всей Грузии и теневые стороны и проблемы возрождения единой Грузинской государственности. Тбилиси, 2006.
8. Численность и состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1979 года. М., 1985